

Krzysztof Szczygielski

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: k.szczygielski@uwb.edu.pl

Ignacy Koschembahr-Łyskowski
doktorem honoris causa
Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie

SUMMARY

**Ignacy Koschembahr-Łyskowski as an Honorary Doctor of
Stefan Batory University in Vilnius**

Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864–1945) was one of the most excellent Polish lawyers in 19th and 20th centuries. He worked as a professor of Roman law at the University of Fribourg in Switzerland (1895–1900) and subsequently at the University of Lviv (1900–1915) and at the University of Warsaw (1915–1935). He is an author of many valuable papers concerning history and institutions of Roman law, written in German, Polish and French, such as: *Die Theorie der Exceptionem nach klassischen römischen Recht* (Berlin 1893); *Die Condictio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht* (vol. 1–2, Weimar 1903–1907); *O stanowisku prawa rzymskiego w powszechnej ustawie cywilnej dla cesarstwa austriackiego* (Lwów 1911); *Conventiones contra bonos mores dans le droit romain* (Paris 1926). Professor Koschembahr-Łyskowski was also interested in civil law and comparative law. Since 1919 he was a member of Codification Commission of the Republic of Poland, from 1927 to 1939 as its vice-president. He has prepared a draft of Civil Code (Book One. General Provisions) with the justifications. He kept scientific contacts with many famous scholars and he was a member of international and domestic scientific societies. Ignacy Koschembahr-Łyskowski has received for his outstanding achievements in scientific area an honorary doctorate of Stefan Batory University in Vilnius in 1929. Awards ceremony took place on May 29, 1930.

Key words: Ignacy Koschembahr-Łyskowski, an honorary doctorate, Stefan Batory University in Vilnius, Roman law.

Postać jednego z najznakomitszych prawników polskich, Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego przyciąga uwagę wielu badaczy. Przedstawieniu drogi życiowej i twórczości naukowej tego uczonego poświęcono kilka inte-

resujących opracowań¹. Brak jest natomiast w literaturze omówienia niewątpliwie ważnego wydarzenia w życiu profesora, jakim było przyznanie mu najwyższego wyróżnienia nadawanego przez senat akademicki, tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie². Niniejsze opracowanie ma na celu wypełnienie istniejącej luki.

W społeczności akademickiej przyjął się zwyczaj, że uniwersytety z okazji świętowania swoich jubileuszów przyznają wybitnym postaciom świata nauki i polityki dyplomy doktorów honorowych. Inicjatywa przyznania tych zaszczytnych wyróżnień przez wileńską uczelnię uczonym reprezentującym zagraniczne i polskie ośrodki akademickie powstała w związku z przypadającymi w 1929 r. obchodami dwóch ważnych rocznic. Pierwszą z nich stanowiło 350-lecie założenia Uniwersytetu w Wilnie, drugą natomiast 10-lecie wskrzeszenia jego działalności. W dokumentach archiwalnych Uniwersytetu Stefana Batorego³ zachowały się materiały ilustrujące przebieg prac jubileuszowych, w tym szczególnie istotne dla niniejszego opracowania: wniosek Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych o nadanie tytułu doktora *honoris causa* prof. I. Koschembahr-Łyskowskiemu i odpis dyplomu honorowego. Bardzo cennym źródłem informacji jest także relacja z przebiegu uroczystości wręczenia dyplomów doktorom *honoris causa* wileńskiego Uniwersytetu⁴.

Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych, na wniosek złożony przez Dziekana Stefana Ehrenkreutza, podjęła na swoim posiedzeniu w dniu 8 czerwca 1929 r. uchwałę o powołaniu komisji w sprawie doktoratów honorowych i zaproszenia na uroczystość ich wręczenia uczonym z zagranicy. W jej skład we-

---

¹ Wskazać tu należy przede wszystkim prace W. Wołodkiewicza: *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna w Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, red. I. Biezuńska-Małowist, Warszawa 1991, s. 11–20 (przedruk, [w:] W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009, s. 616–626); *Ignacy Koschembahr-Łyskowski*, [w:] *Antichisti dell'Università di Varsavia nel Novocento*, Napoli 1992 („Index” 1993, nr 21), s. 7–15; *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – romanista, cywilista, kodyfikator*, „Studia Iuridica” 1995, nr 29, s. 51–58; *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808–2008*, red. G. Bałtruszajtys, Warszawa 2008, s. 90–93; zob. także J. Koredczuk, *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego we Wrocławiu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2004, nr 2616, Prawo 288, s. 191–207; K. Pol, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, wyd. 2, przejrzał i uzupełnił A. Redzik, Warszawa 2011, s. 623–634.

² W niektórych wspomnieniach pośmiertnych i biogramach I. Koschembahr-Łyskowskiego wydanie to nie jest nawet wzmiankowane, zob. J. Faleniak, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski (1864–1945)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1938–1945, nr 31–38, s. 201–202; K. Bukowska, *Łyskowski (Koschembahr-Łyskowski) Ignacy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 18, Wrocław 1973, s. 605–606; *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN. Część I: nauki społeczne*, z. 2: K-O, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1984, s. 128–131.

³ Zob. Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (dalej: LCVA), sygn. F. 175, 2 VI B.

⁴ Zob. *Uroczysta promocja doktorów honoris causa Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w dn. 29 maja 1930 r.*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, nr 4, s. 409–426.

szli profesorowie: Alfons Parczewski, Władysław Zawadzki, Waław Komarnicki, Eugeniusz Wańkowski i Franciszek Bossowski⁵. Opracowanie wniosku o przyznanie tego zaszczytnego wyróżnienia prof. Uniwersytetu Warszawskiego, I. Koschembahr-Łyskowskiemu powierzono wykładowcy prawa rzymskiego F. Bossowskiemu⁶, który z racji swojej profesji miał najlepszą orientację w zakresie dokonań naukowych kandydata na doktora *honoris causa* Wszechnicy Wileńskiej⁷.

Wniosek przygotowany przez wileńskiego romanistę liczył dwie strony maszynopisu. Zaczynał się od prezentacji najistotniejszych wydarzeń z życiorysu I. Koschembahr-Łyskowskiego, następnie wymieniono w nim najważniejsze prace z bogatego dorobku uczonego oraz dokonano krótkiej charakterystyki kierunków prowadzonych przez niego badań naukowych⁸. W niniejszej publikacji, wiadomości dotyczące drogi życiowej, a zwłaszcza twórczości naukowej wspomnianego prawnika zamieszczone w przedmiotowym wniosku, zostaną uzupełnione o dodatkowe informacje. Ma to na celu przedstawienie możliwie najpełniejszego obrazu życia i aktywności zawodowej jednego z najwybitniejszych przedstawicieli polskiego środowiska prawniczego XIX i XX stulecia.

Ignacy Koschembahr-Łyskowski urodził się 3 lutego 1864 r. w Żelichowie (wówczas Petershagen) koło Gdańska w rodzinie polskiej szlachty pomorskiej, jako syn Mateusza Doliwy Koschembahr-Łyskowskiego i Malwiny z Poleskich. Niemiecko brzmiąca część nazwiska „Koschembahr” była przeróbką polskiego przydomku „Kosobór”, nawiązującego do miejsca pochodzenia w Prusach Wschodnich⁹. Po ukończeniu w 1884 r. gimnazjum w Chojnicach, podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Berlinie. Szczególnie interesował się przedmiotami historycznoprawnymi, zwłaszcza prawem rzymskim. W trakcie studiów miał okazję zetknąć się z wieloma uczonymi o uznanej renomie. Należeli do nich Heinrich Brunner, Levin Goldschmidt, Paul Hinschius, Theodor Mommsen czy Alfred Pernice¹⁰. Talent naukowy młodego badacza ujawnił się

---

⁵ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B b, n. 29c: *Protokół z posiedzenia Rady WPiNS USB z 8 czerwca 1929 r.*, k. 21.

⁶ Szerzej na temat tego uczonego zob. K. Szczygielski, *Franciszek Bossowski (1879–1940). Szkic do biografii*, MHI 2009, t. 7, s. 71–83.

⁷ Wspomnieć należy, iż F. Bossowski opracował także wnioski w sprawie nadania tytułu doktora *honoris causa* romanistom włoskim: Pietro Bonfante i Salvatore Riccobono, zob. LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 34–35 i k. 39–40. Sylwetki tych uczonych omawia W. Wołodkiewicz, *Romaniści włoscy – doktorzy honoris causa uniwersytetów polskich*, „Przegląd Historyczny” 1996, z. 2, s. 410–414 (przedruk, [w:] W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie...*, s. 595–600).

⁸ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 20–21.

⁹ K. Pol, op. cit., s. 626.

¹⁰ J. Falenciak, op. cit., s. 201; K. Bukowska, op. cit., s. 605.

już w 1887 r., kiedy to berliński Wydział nagroził I. Koschembahr-Lyskowskiego złotym medalem za rozprawę konkursową *Die erbrechtliche Stellung der Weiber zu der Zeit der Volksrechte*¹¹. W 1888 r. ukończył studia i uzyskał stopień doktora praw, przedkładając pracę *Die Collegia tenuiorum der Römer* (Berlin 1888). Kolejnym owocem aktywności absolwenta berlińskiej uczelni na polu naukowym było opublikowanie monografii *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht*¹² (Berlin 1893). Praca ta stanowiła podstawę do wszczęcia przewodu habilitacyjnego, którego miejsce przeprowadzenia jest do dzisiaj przedmiotem sporu wśród biografów polskiego uczonego. Zdaniem jednych habilitował się on w 1894 r. na Uniwersytecie we Fryburgu¹³. Inni utrzymują natomiast, że był to Uniwersytet Wrocławski¹⁴.

W 1895 r. I. Koschembahr-Lyskowski powołany zostaje na stanowisko profesora nadzwyczajnego prawa rzymskiego na Uniwersytecie w szwajcarskim Fryburgu i obejmuje katedrę z wykładem w języku niemieckim¹⁵. Profesorem zwyczajnym tego przedmiotu zostaje w 1897 r. W okresie pracy we wspomnianym ośrodku akademickim ogłasza drukiem kolejne opracowania: recenzję pracy *Du louage de services ou contrat de travail* (PPiA 1896, z. 4, s. 338–350), autorstwa Georges'a Cornila; *Fajjûmskie zwoje papirusowe* (PPiA 1897, z. 1, s. 1–17); *Die deutsche Schule des klassischen römischen Rechts zugleich ein Beitrag zur Beurtheilung der Bedeutung des römischen Rechts für die modernen Rechte*¹⁶ (Fribourg 1898); *Über die Vereinheitlichung des schweizerischen Privatrechts* (Basel 1899). Warto również dodać, że w roku akademickim 1899/1900 polski uczoney piastował we Fryburgu funkcję dziekana Wydziału.

W październiku 1900 r. I. Koschembahr-Lyskowski przenosi się do Lwowa, gdzie przez kilkanaście lat pracuje naukowo na tamtejszym Uniwersytecie, kierując jedną z dwóch katedr prawa rzymskiego, pierwotnie jako profesor nadzwyczajny, a od 1906 r. już jako profesor zwyczajny¹⁷. Na początku nowego stulecia publikuje w dwóch tomach swoje *opus magnum* pt. *Die Conductio als*

¹¹ Zob. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II. (1898/9–1909/10)*, zestawił W. Hahn, Lwów 1912, s. 330.

¹² Praca dedykowana była nauczycielom Koschembahr-Lyskowskiego: H. Brunnerowi, P. Hinschiusowi i A. Pernice; rec. M. Chlamtacz, „Przegląd Prawa i Administracji” (dalej: PPiA) 1895, z. 1, s. 52–63.

¹³ J. Falenciak, op. cit., s. 201; K. Bukowska, op. cit., s. 605; *Biogramy uczonych polskich...*, s. 128, a zwłaszcza J. Koredczuk, op. cit., s. 191–207.

¹⁴ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego...*, s. 330; W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Lyskowski 1864–1945...*, s. 13.

¹⁵ Zdaniem A. Śródki i P. Szczawińskiego nastąpiło to już w 1894 r., zob. *Biogramy uczonych polskich...*, s. 128.

¹⁶ Rec. L. Pięta, PPiA 1899, z. 4, s. 303–306.

¹⁷ Szerzej na temat działalności dydaktycznej I. Koschembahr-Lyskowskiego w murach lwowskiej uczelni zob. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego...*, s. 331; R. Wiaderna-Kuśnierz, *Nauka i nauczanie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim w pierwszej połowie XX wieku (zarzys problematyki)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2007, nr 7, s. 312.

Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht (Weimar 1903–1907). Wniosek o nadanie I. Koschembahr-Lyskowskiemu tytułu doktora honorowego zawierał informację, że uczonym, który oddziaływał w sposób szczególny na rozwój naukowy polskiego romanisty, był A. Pernice¹⁸. To właśnie jemu zadedykowany został pierwszy tom wspomnianej pracy. Zaznaczyć należy, iż spotkał się on z pozytywnym przyjęciem recenzentów¹⁹. Tom drugi tego monumentalnego dzieła zawierał dedykację dla prof. Fryderyka Zolla starszego z okazji 40-lecia jego działalności zawodowej²⁰.

W listopadzie 1915 r. I. Koschembahr-Lyskowski rozpoczął pracę na Uniwersytecie Warszawskim, stając się jednym z najbardziej aktywnych organizatorów odradzającej się uczelni²¹. Przez wiele lat prowadził wykłady i seminarium z prawa rzymskiego²². Przybliżał także studentom zagadnienia związane z *Historią prawa na zachodzie Europy*²³. Organizował również kursy wyższej administracji²⁴. W treści wniosku o nadanie mu doktoratu *honoris causa* wileńskiej uczelni akcentowano, że w roku akademickim 1924/1925 pełnił godność rektora Uniwersytetu Warszawskiego²⁵. Rzeczywiście, sprawował on tę zaszczytną funkcję, ale w roku akademickim 1923/1924. W kolejnym zaś roku wykonywał obowiązki prorektora. Wniosek wileńskiego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych zawierał także informację, że w 1927 r. został mianowany wiceprezyden-

¹⁸ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 20; zob. też T. Giaro, *Koschembahr-Lyskowski, Ignacy von (1864–1945)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*, red. M. Stolleis, München 1995, s. 358.

¹⁹ Rec. H. Krüger, „Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” (dalej: ZSS) 1903, nr 24, s. 462–471; F. Zoll starszy, *PPiA* 1903, z. 8–9, s. 725–732; F. Senn, „Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Étranger” 1904, z. 3, s. 607–617; R. Taubenschlag, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” (dalej: CPIE) 1904, z. 1–3, s. 213–218, który w konkluzji stwierdził, że: „Jest to praca pełna oryginalnych myśli, pisana językiem świetnym, stylem jasnym i przejrzystym, praca przynosząca zaszczyt nie tylko twórcy, ale i całej polskiej romanistyce, której autor jest jednym z najznakomitszych przedstawicieli”.

²⁰ Rec. H. Krüger, ZSS 1907, nr 28, s. 465–470; A. Berger, *PPiA* 1908, z. 2, s. 163–166; nota J. Kohler, „Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft” 1909, nr 22, s. 151–152.

²¹ W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Lyskowski 1864–1945...*, s. 91–92.

²² Szerzej na temat zajęć i egzaminów przeprowadzanych przez profesora I. Koschembahr-Lyskowskiego na Uniwersytecie Warszawskim, zob. G. Bałtruszajtys, *History of the Roman Law Department at the Warsaw University*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz*, édités par M. Zabłocka, J. Krzynówek, J. Urbanik, Z. Służewska, t. 1, Varsovie 2000, s. 35–36; M. Zabłocka, *Nauki historycznoprawne w Uniwersytecie Warszawskim w okresie II Rzeczypospolitej: Prawo rzymskie*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008, s. 285–288 i 292–295; B. A. Czech-Jezińska, *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Lublin 2011, s. 115–121.

²³ Zob. *Historia prawa na zachodzie Europy*. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich Prof. I. Koschembahr-Lyskowskiego, wyd. 8, Warszawa 1925.

²⁴ Zob. *Zasady Podstawowe Nowoczesnej Administracji wypowiedziane w odczycie Profesora Dr. Ignacego Koschembahr-Lyskowskiego o zadaniu i charakterze akademickich kursów dla administracji państwowej*, Warszawa 1917.

²⁵ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 20.

tem Komisji Kodyfikacyjnej, w której po śmierci E. Tilla objął referat o części ogólnej i zobowiązaniach w pracach nad nowym kodeksem cywilnym²⁶.

Ponadto godna podkreślenia jest aktywność polskiego uczonego w towarzystwach naukowych. Był członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Naukowego w Berlinie (od 1891 r.); członkiem czynnym Istituto di Diritto Romano w Rzymie (od 1908 r.); członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie (od 1910 r.) i od 1914 r. członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego²⁷. Działał także w Polskim Towarzystwie Polityki Społecznej²⁸, reprezentując Polskę w Międzynarodowym Biurze Pracy (Bureau International du Travail) w Genewie.

Odnosząc się do dorobku naukowego I. Koschembahr-Łyskowskiego i obszarów podejmowanych przez niego badań, stwierdzić należy, iż z licznych prac profesora wymienione zostały we wniosku jedynie te najważniejsze. Z zakresu prawa starożytnych Rzymian, stanowiącego główny nurt zainteresowań naukowych absolwenta berlińskiej uczelni, wskazano przywołane już wcześniej dwie monografie: *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht* i *Die Condictio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht* oraz opracowanie poświęcone porozumieniom sprzecznym z dobrymi obyczajami, *Conventiones contra bonos mores w prawie rzymskim*²⁹. Przygotowujący wniosek F. Bossowski zwrócił uwagę, że polski uczoney był jednym z pierwszych, którzy postawili sobie za zadanie krytykę tekstu zamieszczonego w *Corpus Iuris Civilis*. Działania te miały doprowadzić do wykrycia i usunięcia interpolacji dokonanych przez kompilatorów justyniańskich, co w konsekwencji pozwoliłoby na poznanie prawa rzymskiego w jego klasycznej postaci. Istotnie, I. Koschembahr-Łyskowski wielokrotnie deklarował się w swoich pracach jako zwolennik odłamu szkoły historycznej, określanego mianem szkoły klasycznego prawa rzymskiego³⁰. Mając na uwadze, że czołowymi jej reprezentantami byli tacy romanści, jak A. Pernice z Berlina, Ernst Emanuel Bekker z Heidelbergu

²⁶ Ibidem.

²⁷ *Biogramy uczonych polskich...*, s. 130.

²⁸ Zob. I. Koschembahr-Łyskowski, *Cele i zadania polityki społecznej*, Warszawa 1927.

²⁹ Kraków 1925 („Polska Akademia Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny. Rozprawy”, seria II, t. 40 [ogólnego zbioru t. 65] nr 4), s. 235–255. Praca ta ukazała się także w języku francuskim, *Conventiones contra bonos mores dans le droit romain*, [w:] *Mélanges de droit romain dédiés à G. Cornil à l'occasion de sa XXXe année de professorat*, t. II, Paris 1926, s. 13–35; (streszczenia): *Conventiones contra bonos mores im römischen Recht*, „Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres. Classe de Philologie. Classe d'Histoire et de Philosophie” 1925, s. 181–185; *Conventiones contra bonos mores w prawie rzymskim*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie” 1925, nr 9, s. 4–6.

³⁰ Szerzej na ten temat zob. recenzję L. Piętaka z pracy I. Koschembahr-Łyskowskiego, *Die deutsche Schule des klassischen römischen Rechts zugleich ein Beitrag zur Beurtheilung der Bedeutung des römischen Rechts für die modernen Rechte*, PPIA 1899, z. 4, s. 303–306; W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945...*, s. 13–15, 18.

czy Adolf Schmidt z Lipska, nazywano ją niemiecką szkołą klasycznego prawa rzymskiego. W opinii F. Bossowskiego, najwybitniejszą pracą warszawskiego prawnika wyrażającą ten kierunek badań było dzieło *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, które jak się wyraził we wniosku, „otwarło przed nauką prawa rzymskiego nowe horyzonty i dało impuls do nowej bardzo obszernej literatury tego przedmiotu”³¹.

Wykaz romanistycznych publikacji I. Koschembahr-Lyskowskiego uzupełnić trzeba o następujące opracowania³²: *Prolegomena do historii prawa rzymskiego. Wykład wstępny przy objęciu katedry prawa rzymskiego w Uniwersytecie Lwowskim dnia 23 października 1900 r.* (PPiA 1900, z. 11, s. 849–862); *O pojęciu własności, zarazem jako przyczynek do nauki o źródłach prawa* (PPiA 1902, z. 6, s. 385–410; PPiA 1902, z. 7, s. 499–516; PPiA 1902, z. 8, s. 582–599; PPiA 1902, z. 9, s. 653–667; PPiA 1902, z. 10, s. 736–748); *Dwa nowe opracowania rzymskiego prawa prywatnego* (PPiA 1908, z. 5, s. 329–353; PPiA 1908, z. 6, s. 443–456; PPiA 1909, z. 1, s. 53–77); *O stanowisku prawa rzymskiego w powszechnej ustawie cywilnej dla cesarstwa austriackiego*³³ (PPiA 1911, z. 7–8: *Księga pamiątkowa wydana w setną rocznicę ogłoszenia kodeksu cywilnego z dnia 1. czerwca 1811 roku staraniem Wydziału Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego*, s. 659–725). W chwili przedłożenia wniosku o nadanie warszawskiemu profesorowi doktoratu *honoris causa*, ukazały się już drukiem streszczenia³⁴ jego pracy *Ratio naturalis w prawie rzymskim klasycznym*³⁵. Uwagę polskiego romanisty przyciągała także problematyka dotycząca prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia, której to poświęcił opracowanie *Czynnik społeczny a czynnik państwowy w prywatnym prawie rzymskim*³⁶. Z kolei w artykułach: *Prawo rzymskie a czasy dzisiejsze*³⁷ i *Dlaczego uczymy się prawa rzymskiego?*³⁸ pisał o wartościach płynących z nauki prawa starożytnych Rzymian.

³¹ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 21.

³² Zob. także krótki artykuł poświęcony topografii Rzymu, *Les monumenta topographica Urbis Romana*, [w:] *La Pologne au V-e Congrès International des Sciences Historiques Bruxelles 1923*, Varsovie 1924, s. 195–197.

³³ Rec. S. Posner, „Książka” 1911, nr 9, s. 376. Praca ta ukazała się także w języku niemieckim, *Zur Stellung des römischen Rechtes im allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche für das Kaisertum Österreich*, [w:] *Festschrift zur Jahrhundertfeier des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*, t. 1, Wien 1911, s. 209–294.

³⁴ Zob. *Ratio naturalis w prawie rzymskim klasycznym*, „Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1929, nr 1–6, s. 1–6; *Ratio naturalis en droit romain classique*, ibidem, s. 7–12.

³⁵ Warszawa 1930 („Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział II. Nauk Historycznych, Społecznych i Filozoficznych” nr 20), s. 50. Praca ta ukazała się też w języku francuskim, *Naturalis ratio en droit classique romain*, [w:] *Studi in onore di Pietro Bonfante nel XL anno d’insegnamento*, t. 3, Milano 1930, s. 467–498.

³⁶ „Themis Polska” (dalej: TP), seria III, 1923, t. 1, s. 19–102; rec. E. Till, PPiA 1924, z. 7–9, s. 234–235.

³⁷ „Gazeta Sądowa Warszawska” (dalej: GSW) 1923, nr 46, s. 409–412.

³⁸ „Prawnik” 1914, nr 1, s. 1–6. Praca ta ukazała się także w czasopiśmie „Prawo” 1927, nr 3, s. 1–4.

Profesor I. Koschembahr-Łyskowski zrecenzował też wiele prac dotyczących różnych materii prawa rzymskiego: Fryderyk Zoll starszy, *Historia prawodawstwa rzymskiego*, cz. 1: *Historia organów ustawodawczych w państwie rzymskim*, Kraków 1902 („Przegląd Polski” 1903, nr 149, s. 538–554); cz. 2: *Historia źródeł prawa prywatnego*, Kraków 1906 („Muzeum” 1906, z. 2, s. 168–170 oraz „Kwartalnik Historyczny” 1907, z. 1, s. 117–120); Rafał Taubenschlag, *Zur Geschichte des Hinterlegungsvertrages im römischen Rechte*, „Zeitschrift für das Privat und öffentliche Recht der Gegenwart” 1907, nr 24, s. 683–724 i 1908, nr 25, s. 129–170 (PPiA 1908, z. 6, s. 489–498); Stanisław Wróblewski, *Ograniczenia darowizny w prawie rzymskim*, [w:] *Ku uczczeniu Bolesława Ulanowskiego. Zbiór prac wydany w 25. rocznicę jego uniwersyteckiej działalności przez profesorów i docentów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1911, s. 341–364 (PPiA 1912, z. 7, s. 773–774); Eduard Cuq, *Manuel des institutions juridiques des Romains*, 2 edition, Paris 1928 (PPiA 1928, kw. 4, s. 578). Wspominał także sylwetki polskich badaczy prawa rzymskiego: F. Zolla starszego, *Ś.p. Fryderyk Zoll i jego działalność naukowa* (PPiA 1917, z. 8–10, s. 257–272); *Fryderyk Zoll jako romanista* (GSW 1917, nr 41, s. 409–411) oraz Teodora Dydyńskiego, *Teodor Dydyński* (PPiA 1921, z. 1–3, s. 242–249).

W dorobku naukowym polskiego uczonego znajdował się również obszerny artykuł z zakresu teorii prawa, *Pojęcie prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza R. 1661 wydana przez członków Uniwersytetu*, t. 1, Lwów 1912, s. 1–69 (brak ciągłej numeracji stron) oraz prace: *O metodzie w badaniach prawnohistorycznych*³⁹ i *Kilka uwag o najważniejszych potrzebach nauki prawa*⁴⁰. Odnotować należy, iż staraniem studentów ukazywały się skrypty z prawa rzymskiego opracowywane na podstawie wykładów profesora we Lwowie⁴¹ i w Warszawie⁴².

Ważne miejsce w działalności naukowej I. Koschembahr-Łyskowskiego zajmowały kwestie związane z działalnością w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowującej rozwiązania prawne dla odrodzonego po 123 latach zaborów państwa. Pracował w niej od 1919 r., pełniąc od 1927 r. aż do wybuchu II wojny światowej funkcję wiceprezydenta. Zajmował również stanowisko wiceprzewodniczącego Sekcji Prawa Cywilnego⁴³. Dokonania

³⁹ „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1929, z. 1, s. 1–9.

⁴⁰ „Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój” 1929, nr 10, s. 298–299.

⁴¹ Zob. *Pandekta. Prawo spadkowe*. Wykład Prof. Dr. Łyskowskiego 1906/7, wyd. 2; *Pandekta. Część ogólna*. Wykład z roku 1907, wyd. 3, Lwów 1911/1912; *Procedura cywilna rzymska*. Według wykładów ogłoszonych w roku 1904, wyd. 3, Lwów 1911/1912.

⁴² Szczegółowo omawia je B. A. Czech-Jeziarska, op. cit., s. 206–210; zob. także K. Szczygielski, *Romanistyka polska w latach 1918–1945 (Przegląd bibliografii)*, „Zeszyty Prawnicze” 2010, nr 10.2, s. 361.

⁴³ W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – romanista, cywilista, kodyfikator*, „Studia Iuridica” 1995, nr 29, s. 55; K. Pol, op. cit., s. 631–632.

na tym polu akcentował we wniosku F. Bossowski. Podkreślał, że opracowany przez I. Koschembahr-Łyskowskiego projekt przepisów ogólnych kodeksu cywilnego wraz z ich uzasadnieniem⁴⁴ „odznacza się (obok niesłychanej erudycji) śmiałości i oryginalnym ujęciem prawa prywatnego, a w szczególności pojmowaniem prawa podmiotowego nie jako swobody pozostawionej jednostce przez prawo przedmiotowe, lecz jako przekazanie jednostce przez prawo pewnej funkcji do spełnienia w interesie publicznym”⁴⁵. Autor wniosku wspominał również o odczycie profesora w Nancy i uznaniu wyrażonych przez niego poglądów w gronie uczonych francuskich⁴⁶.

W związku z pracami w Komisji Kodyfikacyjnej spod pióra warszawskiego uczonego wyszły następujące opracowania: *Uwagi prof. dr. Łyskowskiego do projektu ustawy o międzynarodowym prawie prywatnym według redakcji (drugiej) na podstawie uchwał Sekcji Prawa Cywilnego powziętych w Krakowie w marcu i kwietniu 1920 r. – ustalonej przez pp. Zolla, Konica i Glassa w maju 1920 r.* (Kraków 1920); *W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego* (TP, seria III, 1924/25, t. 2, s. 1–112), które w skróconej wersji ukazało się także w języku francuskim pod tytułem *Quelques dispositions générales d'un projet de Code civil polonais* (Paris 1928, odbitka z „Revue trimestrielle de droit civil” 1928, nr 3, s. 32); *Kilka uwag o zadaniach naszego prawa w dziedzinie prawa cywilnego, z powodu dwóch najnowszych dzieł* (GSW 1927, nr 43, s. 591–596; GSW 1927, nr 44, s. 605–608). Profesor pisał również o podejmowanych wówczas w Europie próbach kodyfikacji prawa zobowiązań: *La codification du droit civil en Pologne. Les transformations modernes du droit civil. Essai de théorie d'une nouvelle base juridiques des obligations* („Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis” 1925, nr 2, s. 236–247); *O zagadnieniu międzynarodowego ujednostajnienia prawa o zobowiązaniach* (TP, seria III, 1928/29, t. 4, s. 21–29). Mając na uwadze, że charakterystycznym zjawiskiem w działalności naukowej wielu polskich romanistów tworzących w okresie II Rzeczypospolitej było łączenie badań z zakresu prawa rzymskiego z obowiązującymi lub projektowanymi regulacjami prawnymi, nie budzi zdziwienia, że w dorobku naukowym kandydata do tytułu doktora *honoris causa* wileńskiego Uniwersytetu znajdowały się tego rodzaju opracowania. Zgodzić się trzeba z poglądem Witolda Wołodkiewicza, zgodnie z którym trudno w wyrażny sposób przeprowadzić granicę między pracami cywilistycznymi i romanistycznymi I. Koschembahr-Łyskowskiego⁴⁷. Praktycznie w każdej publikacji polskiego luminarza nauki znajdują się odniesienia do prawa starożytnych Rzy-

⁴⁴ Zob. Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, Podsekcja III Prawa Cywilnego. *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza, Przepisy ogólne*. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował I. Łyskowski: t. 1, z. 3a: *Projekt. Część pierwsza (art. 1–128)*; t. 1, z. 3b: *Uzasadnienie. Część pierwsza (art. 1–128)*, Warszawa 1928.

⁴⁵ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 21.

⁴⁶ *Ibidem*, k. 22.

⁴⁷ W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – romanista...*, s. 56.

mian. Potrafił przy tym w doskonały sposób wykazać przydatność badań nad źródłami prawa rzymskiego w jego historycznym rozwoju w rozwiązywaniu aktualnych problemów prawnych.

Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych wileńskiej uczelni, biorąc pod uwagę stanowisko i osiągnięcia w nauce I. Koschembahr-Łyskowskiego, uchwaliła jednomyślnie w dniu 25 września 1929 r. nadać mu tytuł doktora *honoris causa* za zasługi na polu naukowym. Powzięta uchwała została następnie zatwierdzona przez Senat Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 2 października tegoż roku⁴⁸. Warto dodać w tym miejscu, iż obok polskiego romanisty w zaszczytnym gronie przedstawicieli świata nauki, którym przyznano doktoraty honorowe wileńskiego Uniwersytetu, znaleźli się również profesorowie: Władysław Abraham i Stanisław Starzyński z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Władysław Leopold Jaworski, Stanisław Kutrzeba i Fryderyk Zoll młodszy z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Leon Petrażycki z Uniwersytetu Warszawskiego, a także reprezentujący zagraniczne ośrodki akademickie: Pietro Bonfante z Uniwersytetu w Rzymie, Salvatore Riccobono z Uniwersytetu w Palermo, Henryk Berthélemy i Paul Fournier z Uniwersytetu w Paryżu oraz Karol Stooss z Uniwersytetu w Grazu. Doktorat honorowy otrzymał również A. Parczewski, pierwszy dziekan wileńskiego Wydziału Prawa i były rektor Uniwersytetu w Wilnie.

Uroczysta promocja doktorów *honoris causa* Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego odbyła się w Wilnie 29 maja 1930 r. Wydarzenie to zgromadziło w Auli Kolumnowej wiele znakomych osobistości spośród członków senatu akademickiego, gremium profesorskiego, najwyższych władz duchownych, cywilnych i wojskowych. Rozpoczęła się ona od przemówienia Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, prof. Czesława Falkowskiego. Podkreślił w nim, że wręczenie dyplomów honorowych tak zasłużonym uczynom jest aktem niezwykle podniosłym i ważnym w dziejach Uniwersytetu, stanowiącym „zaślubiny Wszechnicy Batorowej z Mężami, którzy życie swe i talent poświęcili nauce prawa”⁴⁹. Rektor wileńskiej uczelni wyraził także słowa szczerego uznania wobec osiągnięć jubilatów na polu naukowym, akcentując jednocześnie, iż tytuł doktora *honoris causa* jest dla każdego z nich należnym mu hołdem, symbolem żywej czci i wdzięczności za wieloletnią pracę. Następnie głos zabrał dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społecznych, prof. S. Ehrenkreutz. W trakcie swojego wystąpienia zwracał się do każdego z przybyłych na uroczystość doktorów honorowych, akcentując ich zasługi na polu działalności naukowej i dydaktycznej. Słowa uznania skierował także bezpośrednio do I. Koschembahr-Łyskowskiego,

⁴⁸ LCVA, sygn. F. 175, 2 VI B b, n. 29d: *Protokół z posiedzenia Rady WPiNS USB z 25 września 1929 r.*, k. 1–2; LCVA, sygn. 175, 2 VI B, n. 120: *Doktoraty honorowe*, k. 19–21 i k. 43.

⁴⁹ Zob. *Uroczysta promocja...*, s. 410.

Q. F. F. F. Q. S.

SUMMIS AUSPICIIS
SERENISSIMAE REIPUBLICAE POLONORUM

NOS

CESLAUS FALKOWSKI

THEOLOGIAE DOCTOR, HISTORIAE ECCLESIASTICAE PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS, H. T. UNIVERSITATIS
VILNENSIS BATHOREANAE RECTOR MAGNIFICUS

ET

STEPHANUS EHRENKREUTZ

PHILOSOPHIAE DOCTOR, VETERIS IURIS FORENSIS POLONICI ET LITHUANICI PROFESSOR PUBLICUS
ORDINARIUS, H. T. ORDINIS IURIS CONSULTORUM DECANUS

VIRUM ILLUSTRISSIMUM

IGNATIUM KOSCHEMBAHR-LYSKOWSKI

IURIS DOCTOREM, UNIVERSITATIS VARSOVIENSIS OLIM RECTOREM MAGNIFICUM ET IURIS CONSULTORUM DECANUM,
IURIS ROMANI PROFESSOREM PUBLICUM ORDINARIUM, SUMMI INGENII IURISPRUDENTEM,

QUI NON SOLUM EXIMIO LABORE IURIS ROMANI DISCIPLINAM AUXIT VERUM ETIAM DE NOVO COMMUNI POLONORUM
IURE CONDENDO OPTIME MERITUS EST

HONORIS CAUSA

DOCTOREM IURIS

SOLEMNITER PRONUNTIAVIMUS IN EIUSQUE REI FIDEM HASCE LITTERAS UNIVERSITATIS SIGILLO SANCIENDAS CURAVIMUS

D. VILNAE DIE X MENSIS OCTOBRIS A. MCMXXIX.

H. T. RECTOR MAGNIFICUS

H. T. DECANUS

Dyplom doktora *honoris causa* Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie dla I. Koschembahr-Lyskowskiego. LCVA, sygn. F. 175, 2 VI E, n. 118: *Odpisy dyplomów doktorów honorowych*, k. 28.

formułując je w następujący sposób: „Panie Rektorze, dzieła Twe zyskały Ci imię i poza granicami Rzeczypospolitej, a wiedzę Swą i doświadczenie, oparte na poczuciu obywatelskim, które na wzorach rzymskich kształciłeś, ofiarowałeś na usługi Uniwersytetu stolicy Rzeczypospolitej, skoro Cię tylko do tego wezwiała”⁵⁰. Po skończeniu przemówienia Dziekan wileńskiego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych wręczył dyplomy uczonym wyróżnionym przez Uniwersytet Stefana Batorego. W treści dyplomu ofiarowanego I. Koschembahr-Lyskowskiemu podkreślono jego znakomitą znajomość prawa, zarówno na gruncie prawa rzymskiego, jak i prawa polskiego.

Po przemówieniach przedstawiciele władz Uniwersytetu, głos zabrali doktorzy *honoris causa* wileńskiej uczelni. I. Koschembahr-Lyskowski serdecznie podziękował Czcigodnej Radzie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych i Świątnemu Senatowi Akademickiemu za obdarzenie go wielkim zaszczytem. Podkreślił, że przyznanie tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Stefana Batorego sprawiło mu szczególną radość⁵¹. W dalszej części swojego wystąpienia nawiązał do tradycji nauczania prawa rzymskiego w Wilnie⁵², przypominając postać hiszpańskiego humanisty i romanisty Petrusa Roysiusa⁵³ (Pedro Ruiz de Moroz 1505–1571), znanego w naszym kraju pod nazwiskiem Roizjusz. Zwrócił przy tym uwagę, że jego postać stanowi przykład znakomitej paranteli naukowej. Jej omawianie warszawski romanista rozpoczął od przywołania sylwetki pochodzącego z Saragossy Antoniusa Augustinusa⁵⁴ (Antonio Agustín y Albanell 1517–1586). Ten prawnik i humanista, zajmujący się głównie badaniem źródeł dawnego prawa kanonicznego, w nauce prawa rzymskiego zapisał się jako autor dzieła *Emendationum et opinionum libri quatuor* (Venetiis 1543), poświęconego analizie najstarszego rękopisu Digestów justyniańskich, znajdującego się od 1406 r. we Florencji i określanego stąd jako *littera Florentina*. Były rektor Uniwersytetu Warszawskiego podkreślił, że Roizjusz

---

⁵⁰ Ibidem, s. 412.

⁵¹ Ibidem, s. 416.

⁵² Szerzej na ten temat zob. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003, s. 145–162.

⁵³ Szerzej o Roizjuszu zob. B. Kruczkiewicz, *Royzjusz. Jego żywot i pisma*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, seria II, t. 12 [ogólnego zbioru t. 27], Kraków 1898, s. 41–182; J. Tazbir, *Roizjusz (Roysius) Piotr*, [w:] PSB, t. 31, Wrocław 1988–1989, s. 499–503 wraz z cytowaną tam literaturą; A. Kremer, *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1989, Prace Prawnicze 125, red. J. Sondel, s. 59–60.

⁵⁴ O Augustinuszcie zob. m.in. W. Knapieński, *Augustinus Antoni*, [w:] *Encyklopedia Kościelna*, wydana przez M. Nowodworskiego, t. 1, Warszawa 1873, s. 482–483; J. F. von Schulte, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart*, t. 3, Stuttgart 1880, s. 723–728; E. Magnin, *Antoine Augustin*, [w:] *Dictionnaire de Droit Canonique* (dalej: DDC), red. R. Naz, t. 1, Paris 1935, s. 628–630.

prowadził z Augustinusem obszerną korespondencję, na którą często powoływał się w swoich pracach⁵⁵. Następnie I. Koschembahr-Lyskowski odwołał się do naukowego mistrza Augustinusa, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli prawników-humanistów Andreasa Alciatusa⁵⁶ (Andrea Alciato, Alciati 1492–1550). Przypomniał, że ten znakomity uczoney przyczynił się do renesansu nauki prawa rzymskiego we Francji⁵⁷, który to proces kontynuował po nim Iacobus Cuiacius⁵⁸ (Jacques Cujas 1522–1590), czołowy reprezentant prawniczej szkoły humanistycznej. Warto w tym miejscu dodać, że mistrzami Roizjusza, z którymi miał okazję zetknąć się w trakcie odbywania studiów w Bolonii, obok wspomnianego wyżej Alciatusa, byli także: Augustinus Beroius⁵⁹ (Augustin Bero, Berous 1474–1554), wykładowca prawa rzymskiego i kanonicznego, oraz Petrus Paulus Parisius⁶⁰ (Pier Paolo Parisio 1473–1545). Uczeni ci wywarli olbrzymi wpływ na rozwój naukowy Roizjusza, który wielokrotnie powoływał się na ich dzieła. Powracając w swoim wystąpieniu do jego postaci, warszawski romanista zwrócił uwagę, iż Hiszpan, zajmując się prawem rzymskim, dostrzegał, że może ono odegrać ważną rolę w procesie konsolidacji prawa w Polsce. Przypomniał, że Roizjusz w przedmowie do swojego dzieła *Decisiones*⁶¹, radził panującemu wówczas królowi polskiemu Zygmuntowi II Augustowi recepcję prawa rzymskiego, aby tą drogą wzmocnić władzę królewską⁶². Wypowiedź I. Koschembahr-Lyskowskiego skłania do przyjęcia tezy, że praca hiszpańskiego prawnika była mu dobrze znana. Odnotować należy, że *Decisiones* zawierały drobiazgowo omówienie pięciu wyroków sądowych, opatrzonych licznymi odniesieniami do rozwiązań stosowanych w prawie rzymskim. Dzieło to było wynikiem doświadczeń zdobytych przez Roizjusza w sądzie

⁵⁵ Roizjusz zwracał się w 1542 r. do Augustinusa z prośbą o informacje dotyczące rękopisu Florentyny, zob. T. Fijałkowski, *Z badań nad Rojzjuszem (między prawem a literaturą)*, „Prace Polonistyczne” 1970, seria XXVI, s. 82.

⁵⁶ O Alciatusie zob. m.in. W. Holewiński, *Rzut oka na szkoły prawa rzymskiego we Włoszech i Francji*, TP, seria II, 1913, nr 1, s. 33–34; J. Otto, *Alciatus, Andreas (1492–1550)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon...*, s. 27–29.

⁵⁷ W tekście wystąpienia wyróżnionego doktoratem *honoris causa* uczonego przeczytać można, że odrodzenie nauki prawa starożytnych Rzymian we Francji zainicjowane zostało przez Alciatusa z końcem XV w. Biorąc pod uwagę datę urodzenia się tego wybitnego uczonego, nie było to oczywiście możliwe.

⁵⁸ O Cuiaciusie zob. m.in. W. Holewiński, op. cit., s. 34–42; J. Otto, *Cujas (Cuiacius), Jacques (1522–1590)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon...*, s. 146–147.

⁵⁹ Zob. A. Lambert, *Bero (Augustin)*, [w:] DDC, t. 2, Paris 1937, s. 789.

⁶⁰ O Parisiusie zob. m.in. J. F. von Schulte, op. cit., s. 444.

⁶¹ *Decisiones. Petrii Royzii Aurei Alcagnicensis, Regii Iurisconsulti de Rebus in sacro Auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis*, Cracoviae 1563. Kolejne wydania ukazały się we Frankfurcie nad Menem (1570 r.) i w Wenecji (1572 r.). Dzieło to omawia szczegółowo T. Fijałkowski, *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku*, [w:] *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. W. Voisé, Wrocław 1976, s. 13–67.

⁶² *Uroczysta promocja...*, s. 416.

asesorskim Wielkiego Księstwa Litewskiego. Świadczyło też o gruntownym wykształceniu romanistycznym i znajomości średniowiecznej literatury prawniczej jej autora⁶³.

Kontynuując rys dziejów nauki prawa w Wilnie, wyróżniony tytułem doktora *honoris causa* uczony wspominał sylwetki dwóch młodych naukowców związanych z wileńską uczelnią na początku XIX w., Ignacego Daniłowicza⁶⁴ (1789–1843) i Ignacego Abdona Ołdakowskiego⁶⁵ (1785–1821). Ci historycy prawa byli uczniami Włocha Aloisio Luigiego Cappellego⁶⁶ (1776–1838), który wykładał w murach Uniwersytetu Wileńskiego w pierwszej połowie XIX stulecia. Nadmienić przy tym należy, iż I. Daniłowicz prowadził w Wilnie zajęcia z prawa krajowego, I. Ołdakowski zaś z prawa natury. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego podkreślał, że z ich prac i wykładów bije nie tyle sucha erudycja książkowa, ile żywy duch życia⁶⁷. Pomimo że prof. I. Koschembahr-Łyskowski nie wymienił *expressis verbis* żadnego z dzieł wileńskich badaczy, to sądzić można, że jako romaniście znane mu były zapewne prace I. Daniłowicza poruszające problematykę roli prawa rzymskiego w Polsce i na Litwie. Pierwszą z nich stanowiła niezwykle obszernych rozmiarów recenzja⁶⁸ dzieła Joachima Lelewela, *Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów jagiellońskich*, wydane w 1828 r. w Warszawie⁶⁹. Drugą natomiast, z której treścią najprawdopodobniej zapoznał się warszawski luminarz nauki, była praca *Historischer Blick auf die Litthauische Gesetzgebung*. Opublikowano ją pierwotnie w 1834 r. na łamach „Dorpater Jahrbücher für Litteratur, Statistik und Kunst, besonders Russlands”, t. 2, w formie trzech artykułów zatytułowanych

⁶³ J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990, s. 16.

⁶⁴ Szerzej o I. Daniłowiczu zob. L. Janowski, *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, wydany pod kierunkiem R. Mielnickiego, Wilno 1939, s. 85–94; T. Turkowski, *Daniłowicz Ignacy*, [w:] PSB, t. 4, Kraków 1938, s. 412–414; K. Pol, *Ignacy Daniłowicz 1789–1843*, [w:] *Poczet prawników polskich...*, s. 93–103; S. Godek, *III Statut Litewski w dobie porozbiorowej*, Warszawa 2012, s. 140, przypis 240 z cytowaną literaturą; s. 142–144; s. 148–152.

⁶⁵ Szerzej o I. Ołdakowskim zob. I. Chodynicki, *Ołdakowski Ignacy*, [w:] *Dykcjonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach, i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*, t. 2, Lwów 1833, s. 191–199; W. Sobociński, *Ołdakowski Ignacy Abdon Onufry*, [w:] PSB, t. 24, Wrocław 1979, s. 54–55; J. Kodrębski, op. cit., s. 48–51; S. Godek, op. cit., s. 164–167.

⁶⁶ Działalność dydaktyczną i naukową tego uczonego w Wilnie omawia J. Kodrębski, op. cit., s. 37–48; zob. też L. Janowski, op. cit., s. 57–59.

⁶⁷ *Uroczysta promocja...*, s. 416.

⁶⁸ I. Daniłowicz, *Rozbiór dzieła Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów Jagiellońskich, objaśnił Joachim Lelewel, we dwu pismach...*, „Dziennik Warszawski” 1829, t. 18, nr 54, s. 160–240. Na temat uwag Daniłowicza do wspomnianej pracy zob. J. Kodrębski, op. cit., s. 162–163.

⁶⁹ Wydanie to było przedrukiem dwóch wcześniejszych artykułów J. Lelewela opublikowanych w „Rocznikach Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk”: *Historyczny rozbiór prawodawstwa polskiego cywilnego i kryminalnego do czasów jagiellońskich*, 1827, t. 19, s. 302–433; *Krytyczny rozbiór statutów wiślickich*, 1828, t. 20, s. 192–357.

kolejno: *Das Litthauische Statut, dessen Recensionen, Handschriften, Ausgaben und Uebersetzungen*, s. 289–296; *Das Römische Recht in Polen*, s. 385–393 i *Das Römische Recht in Litthauen*, s. 481–491. Następnie wspomniane opracowanie ukazało się także w języku polskim w Krakowie pod tytułem *Rzut oka historyczny na prawodawstwo litewskie*⁷⁰ i w Wilnie, jako *Historyczny rzut oka na prawodawstwo narodu litewskiego*⁷¹. Przypuszczalnie I. Koschembahr-Łyskowskiemu znane było również dzieło I. Daniłowicza, *Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi*⁷². Być może czytał też inne wartościowe opracowania, które wyszły spod pióra tego badacza⁷³.

Odnosząc się zaś do twórczości naukowej I. Ołdakowskiego, warszawski uczoney miał z pewnością na myśli jego fundamentalne dzieło *O przyczynach upowszechnienia i trwałości powagi Prawodawstwa Justyniana po Szkołach i Sądownictwach*, poświęcone prawu justyniańskiemu i historii jego recepcji w Europie. Ukazało się ono drukiem w 1814 r. w Krzemieńcu, stanowiąc pokłosie wykładów z prawa rzymskiego prowadzonych przez I. Ołdakowskiego w tamtejszym liceum. Sądzić można, że I. Koschembahr-Łyskowski znał także inną pracę tego wileńskiego naukowca, *O prawie przyrodzonym i filozofii prawa, o celach, o metodzie i sposobie nauczania tego obojga*, wydaną już po śmierci jej autora⁷⁴. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego odniósł się też do wzmożonego w XIX w. kierunku tzw. szkoły prawa naturalnego. Zaznaczył, iż pomimo braku skonkretyzowania pojęcia prawa naturalnego, szkoła ta słusznie przypisywała prawu rzymskiemu jedynie stanowisko prawa porównawczego. W opinii polskiego uczonego stanowiła jednak „doniosłą reakcję przeciw formalistycznemu traktowaniu kazuistycznych przepisów ustawy”⁷⁵.

Na zakończenie swojego przemówienia prof. I. Koschembahr-Łyskowski, dziękując raz jeszcze za przyznanie mu zaszczytnego tytułu, życzył Uniwersytetowi Stefana Batorego, aby nawiązał do swej chwalebnej tradycji i przysporzył polskiej nauce prawa jak najwięcej owoców swej pracy⁷⁶.

⁷⁰ „Pamiętnik Naukowy” 1837, t. 1, z. 2, s. 235–267; zob. także omówienie tej pracy przez J. Kodrębskiego, op. cit., s. 169–171.

⁷¹ „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe” 1837, t. 13, s. 81–134.

⁷² Zob. Ignacego Daniłowicza, b. profesora prawa w Uniwersytetach: wileńskim, charkowskim i kijowskim *Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi: rozprawa opracowana w roku 1818 na temat zadany przez Radę b. Uniwersytetu Wileńskiego*. Z autografu znajdującego się w dziale rękopisów Biblioteki Cesarskiej Publicznej w Petersburgu wydał A. Kraushar, Warszawa 1905, s. 177. Szerzej o tej pracy zob. S. Godek, op. cit., s. 88–93.

⁷³ Na temat spuścizny naukowej Daniłowicza zob. L. Janowski, op. cit., s. 89–94; T. Turkowski, op. cit., s. 412–414.

⁷⁴ „Pamiętnik Warszawski” 1822, t. 3, nr 11, s. 262–295 i nr 12, s. 374–403.

⁷⁵ *Uroczysta promocja...*, s. 416.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 417.

Konkludując, stwierdzić należy, iż wyróżnienie I. Koschembahr-Łyskowskiego przez wileńskie środowisko uniwersyteckie doktoratem *honoris causa* było ze wszech miar trafne i zasadne. Był on bez wątpienia jednym z najwybitniejszych prawników polskich, których aktywność naukowa przypadła na koniec XIX i pierwszą połowę XX stulecia. Warto w tym miejscu dodać, iż ożywiona działalność profesora na polu naukowym została doceniona także poza granicami Polski. W 1934 r. władze Uniwersytetu w Nancy przyznały mu również tytuł doktora honorowego⁷⁷.

Bibliografia

Dokumenty archiwalne

Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas, sygn. F. 175 2 VI B.

Literatura

Augustinus A., *Emendationum et opinionum libri quatuor*, Venetiis 1543.

Bałtruszajtys G., *History of the Roman Law Department at the Warsaw University*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz*, édités par M. Zabłocka, J. Krzynówek, J. Urbanik, Z. Służewska, t. 1, Varsovie 2000.

Berger A., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 2, PPIA1908, z. 2.

Bukowska K., *Łyskowski (Koschembahr-Łyskowski) Ignacy*, [w:] PSB, t. 18, Wrocław 1973.

Chlamtacz M., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht*, PPIA 1895, z. 1.

Chodynicki I., *Oldakowski Ignacy*, [w:] *Dykcyonarz uczonych Polaków, zawierający krótkie rysy ich życia, szczególne wiadomości o pismach, i krytyczny rozbiór ważniejszych dzieł niektórych*, t. 2, Lwów 1833.

Czech-Jezińska B. A., *Nauczanie prawa rzymskiego w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Lublin 2011.

Daniłowicz I., *Rozbiór dzieła Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów Jagiellońskich, objaśnił Joachim Lelewel, we dwu pismach...*, „Dziennik Warszawski” 1829, t. 18, nr 54.

⁷⁷ Zob. K. Bukowska, op. cit., s. 606; K. Pol, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski...*, s. 633.

- Daniłowicz I., *Historischer Blick auf die Litthauische Gesetzgebung*, „Dorpater Jahrbücher für Litteratur, Statistik und Kunst, besonders Russlands“, t. 2; tłum. polskie: *Rzut oka historyczny na prawodawstwo litewskie*, „Pamiętnik Naukowy” 1837, t. 1, z. 2 i *Historyczny rzut oka na prawodawstwo narodu litewskiego*, „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe” 1837, t. 13.
- Daniłowicz I., *Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi: rozprawa opracowana w roku 1818 na temat zadany przez Radę b. Uniwersytetu Wileńskiego*. Z autografu znajdującego się w dziale rękopisów Biblioteki Cesarskiej Publicznej w Petersburgu, wydał A. Kraushar, Warszawa 1905.
- Falenciak J., *Ignacy Koschembahr-Lyskowski (1864–1945)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1938–1945, nr 31–38.
- Fijałkowski T., *Z badań nad Rojzjuszem (między prawem a literaturą)*, „Prace Polonistyczne” 1970, seria XXVI.
- Fijałkowski T., *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku*, [w:] *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. W. Voisé, Wrocław 1976.
- Giaro T., *Koschembahr-Lyskowski, Ignacy von (1864–1945)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*, red. M. Stolleis, München 1995.
- Godek S., *III Statut Litewski w dobie porozbiorowej*, Warszawa 2012.
- Holewiński W., *Rzut oka na szkoły prawa rzymskiego we Włoszech i Francji*, TP, seria II, 1913, nr 1.
- Janowski L., *Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego*, wydany pod kierunkiem R. Mielnickiego, Wilno 1939.
- Knapiński W., *Augustinus Antoni*, [w:] *Encyklopedia Kościelna*, wydana przez M. Nowodworskiego, t. 1, Warszawa 1873.
- Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza, Przepisy ogólne*. Projekt wraz z uzasadnieniem opracował I. Lyskowski: t. 1, z. 3a: *Projekt. Część pierwsza (art. 1–128)*; t. 1, z. 3b: *Uzasadnienie. Część pierwsza (art. 1–128)*, Warszawa 1928.
- Kodrębski J., *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990.
- Koredczuk J., *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Lyskowskiego we Wrocławiu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2004, nr 2616, Prawo 288.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Die Collegia tenuiorum der Römer*, Berlin 1888.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht*, Berlin 1893.
- Koschembahr-Lyskowski I., rec. [z:] G. Cornil, *Du louage de services ou contrat de travail*, PPIA 1896, z. 4.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Fajjûmskie zwoje papyrusowe*, PPIA 1897, z. 1.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Die deutsche Schule des klassischen römischen Rechts zugleich ein Beitrag zur Beurtheilung der Bedeutung des römischen Rechts für die modernen Rechte*, Fribourg 1898.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Über die Vereinheitlichung des schweizerischen Privatrechts*, Basel 1899.

- Koschembahr-Lyskowski I., *Prolegomena do historii prawa rzymskiego*, PPIA 1900, z. 11.
- Koschembahr-Lyskowski I., *O pojęciu własności, zarazem jako przyczynek do nauki o źródłach prawa*, PPIA 1902, z. 6, s. 385–410; PPIA 1902, z. 7, s. 499–516; PPIA 1902, z. 8, s. 582–599; PPIA 1902, z. 9, s. 653–667; PPIA 1902, z. 10, s. 736–748.
- Koschembahr-Lyskowski I., rec. [z:] F. Zoll starszy, *Historia prawodawstwa rzymskiego*, cz. 1: *Historia organów ustawodawczych w państwie rzymskim*, „Przegląd Polski” 1903, nr 149; cz. 2: *Historia źródeł prawa prywatnego*, „Muzeum” 1906, z. 2 i „Kwartalnik Historyczny” 1907, z. 1.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 1, Weimar 1903; t. 2, Weimar 1907.
- Koschembahr-Lyskowski I., rec. [z:] R. Taubenschlag, *Zur Geschichte des Hinterlegungsvertrages im römischen Rechte*, PPIA 1908, z. 6.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Dwa nowe opracowania rzymskiego prawa prywatnego*, PPIA 1908, z. 5 i z. 6; PPIA 1909, z. 1.
- Koschembahr-Lyskowski I., *O stanowisku prawa rzymskiego w powszechnej ustawie cywilnej dla cesarstwa austriackiego*, PPIA 1911, z. 7–8; tłum. niemieckie: *Zur Stellung des römischen Rechtes im allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche für das Kaisertum Österreich*, [w:] *Festschrift zur Jahrhundertfeier des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*, t. 1, Wien 1911.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Pojęcie prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza R. 1661 wydana przez członków Uniwersytetu*, t. 1, Lwów 1912.
- Koschembahr-Lyskowski I., rec. [z:] S. Wróblewski, *Ograniczenia darowizny w prawie rzymskim*, PPIA 1912, z. 7.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Dlaczego uczymy się prawa rzymskiego?*, „Prawnik” 1914, nr 1; „Prawo” 1927, nr 3.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Ś.p. Fryderyk Zoll i jego działalność naukowa*, PPIA 1917, z. 8–10.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Fryderyk Zoll jako romanista*, GSW 1917, nr 41.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Teodor Dydyński*, PPIA 1921, z. 1–3.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Prawo rzymskie a czasy dzisiejsze*, GSW 1923, nr 46.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Czynnik społeczny a czynnik państwowy w prywatnym prawie rzymskim*, TP, seria III, 1923, nr 1.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Les monumenta topographica Urbis Romana*, [w:] *La Pologne au V-e Congrès International des Sciences Historiques Bruxelles 1923*, Varsovie 1924.
- Koschembahr-Lyskowski I., *W sprawie kodyfikacji naszego prawa cywilnego*, TP, seria III, 1924/25, t. 2.
- Koschembahr-Lyskowski I., *La codification du droit civil en Pologne. Les transformations modernes du droit civil. Essai de theorie d'une nouvelle base juridiques des obligations*, „Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis” 1925, nr 2.

- Koschembahr-Lyskowski I., *Conventiones contra bonos mores w prawie rzymskiem*, Kraków 1925; tłum. francuskie: *Conventiones contra bonos mores dans le droit romain*, [w:] *Mélanges de droit romain dédiés a G. Cornil a l'occasion de sa XXXe année de professorat*, t. II, Paris 1926.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Kilka uwag o zadaniach naszego prawnictwa w dziedzinie prawa cywilnego, z powodu dwóch najnowszych dzieł*, GSW 1927, nr 43 i nr 44.
- Koschembahr-Lyskowski I., rec. [z:] E. Cuq, *Manuel des institutions juridiques des Romains*, PPIA 1928, kw. 4.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Quelques dispositions générales d'un projet de Code civil polonais*, „Revue trimestrielle de droit civil” 1928, nr 3.
- Koschembahr-Lyskowski I., *O zagadnieniu międzynarodowego ujednostajnienia prawa o zobowiązaniach*, TP, seria III, 1928/29, t. 4.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Kilka uwag o najważniejszych potrzebach nauki prawa*, „Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój” 1929, nr 10.
- Koschembahr-Lyskowski I., *O metodzie w badaniach prawno-historycznych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1929, z. 1.
- Koschembahr-Lyskowski I., *Ratio naturalis w prawie rzymskiem klasycznym*, Warszawa 1930; tłum. francuskie: *Naturalis ratio en droit classique romain*, [w:] *Studi in onore di Pietro Bonfante nel XL anno d'insegnamento*, t. 3, Milano 1930.
- Koschembahr-Lyskowski Ignacy, [w:] *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN. Część I: nauki społeczne*, z. 2: K-O, oprac. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1984.
- Kremer A., *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1989, Prace Prawnicze 125, red. J. Sondel.
- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II. (1898/9–1909/10)*, oprac. W. Hahn, Lwów 1912.
- Kruczkiewicz B., *Royzyusz. Jego żywot i pisma*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, seria II, t. 12 [ogólnego zbioru t. 27], Kraków 1898.
- Krüger H., rec. [z:] I. Koschembahr-Lyskowski, *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 1, ZSS 1903, nr 24; t. 2, ZSS 1907, nr 28.
- Lambert A., *Bero (Augustin)*, [w:] DDC, t. 2, Paris 1937.
- Lelewel J., *Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów jagiellońskich*, Warszawa 1828.
- Magnin E., *Antoine Augustin*, [w:] DDC, t. 1, Paris 1935.
- Niczyporuk P., *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idee – prawo*, red. A. Lityński, P. Fiedorczyk, Białystok 2003.
- Ołdakowski I., *O przyczynach upowszechnienia i trwałej powagi Prawodawstwa Justyniana po Szkołach i Sądownictwach*, Krzemieniec 1814.
- Ołdakowski I., *O prawie przyrodzonym i filozofii prawa, o celach, o metodzie i sposobie nauczania tego obojga*, „Pamiętnik Warszawski” 1822, t. 3, nr 11 i nr 12.

- Otto J., *Alciatus, Andreas (1492–1550)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*, red. M. Stolleis, München 1995.
- Otto J., *Cujas (Cuiacius), Jacques (1522–1590)*, [w:] *Juristen. Ein biographisches Lexikon. Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert*, red. M. Stolleis, München 1995.
- Piętak L., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die deutsche Schule des klassischen römischen Rechts zugleich ein Beitrag zur Beurtheilung der Bedeutung des römischen Rechts für die modernen Rechte*, PPIA 1899, z. 4.
- Pol K., *Ignacy Daniłowicz 1789–1843*, [w:] *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, wyd. 2, przejrzał i uzupełnił A. Redzik, Warszawa 2011.
- Pol K., *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, wyd. 2, przejrzał i uzupełnił A. Redzik, Warszawa 2011.
- Posner S., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *O stanowisku prawa rzymskiego w powszechnej ustawie cywilnej dla cesarstwa austriackiego*, „Książka” 1911, nr 9.
- Roysius P., *Decisiones de rebus in sacro Auditorio Lituano ex appellatione iudicatis*, Cracoviae 1563.
- Schulte von J. F., *Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart*, t. 3, Stuttgart 1880.
- Senn F., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 1, NRHD 1904, z. 3.
- Sobociński W., *Oldakowski Ignacy Abdon Onufry*, [w:] PSB, t. 24, Wrocław 1979.
- Szczygielski K., *Franciszek Bossowski (1879–1940). Szkic do biografii*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. 7.
- Szczygielski K., *Romanistyka polska w latach 1918–1945 (Przegląd bibliografii)*, „Zeszyty Prawnicze” 2010, nr 10.2.
- Taubenschlag R., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 1, CPIE 1904, z. 1–3.
- Tazbir J., *Roizjusz (Roysius) Piotr*, [w:] PSB, t. 31, Wrocław 1988–1989.
- Till E., rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Czynnik społeczny a czynnik państwowy w prywatnem prawie rzymskiem*, PPIA 1924, z. 7–9.
- Turkowski T., *Daniłowicz Ignacy*, [w:] PSB, t. 4, Kraków 1938.
- Uroczysta promocja doktorów honoris causa Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w dn. 29 maja 1930 r.*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, nr 4.
- Uwagi prof. dr. Łyskowskiego do projektu ustawy o międzynarodowem prawie prywatnem według redakcji (drugiej) na podstawie uchwał Sekcji Prawa Cywilnego powziętych w Krakowie w marcu i kwietniu 1920 r. – ustalonej przez pp. Zolla, Konica i Glassa w maju 1920 r.* (Kraków 1920).
- Wiaderna-Kuśnierz R., *Nauka i nauczanie prawa rzymskiego na Uniwersytecie Lwowskim w pierwszej połowie XX wieku (zarys problematyki)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2007, nr 7.
- Wołodkiewicz W., *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna w Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie świato-*

- wej, red. I. Biezuńska-Małowist, Warszawa 1991 (przedruk, [w:] W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009).
- Wołodkiewicz W., *Ignacy Koschembahr-Łyskowski*, [w:] *Antichisti dell'Università di Varsavia nel Novocento*, Napoli 1992 („Index” 1993, nr 21).
- Wołodkiewicz W., *Ignacy Koschembahr-Łyskowski – romanista, cywilista, kodyfikator*, „*Studia Iuridica*” 1995, nr 29.
- Wołodkiewicz W., *Romaniści włoscy – doktorzy honoris causa uniwersytetów polskich*, „*Przegląd Historyczny*” 1996, z. 2 (przedruk, [w:] W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009).
- Wołodkiewicz W., *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] *Profesorowie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808–2008*, red. G. Bałtruszajtys, Warszawa 2008.
- Zabłocka M., *Nauki historycznoprawne w Uniwersytecie Warszawskim w okresie II Rzeczypospolitej: Prawo rzymskie*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008.
- Zoll F. starszy, rec. [z:] I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Conductio als Bereicherungsklage im klassischen römischen Recht*, t. 1, PPIA 1903, z. 8–9.